

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ФІНАНСОВО-КРЕДИТНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Ірина КРУП'ЯК, Лідія КРУП'ЯК

ПРОБЛЕМИ ЗАЛУЧЕННЯ ДЖЕРЕЛ ІНВЕСТУВАННЯ В ЕКОНОМІКУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ СУЧАСНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ПРОЦЕСІВ

Досліджено проблеми залучення джерел інвестування в економіку України. Проаналізовано причини нестачі власних коштів підприємств для інвестування. Зосереджено увагу на залученні альтернативних джерел інвестування - кредитних ресурсах, інвестиційному лізингу, інвестиційному селенгу випуску цінних паперів, заощадженнях фізичних осіб.

В умовах трансформації сучасних економічних процесів важливим чинником розвитку економіки є висока інвестиційна активність. Вона досягається шляхом збільшення реалізованих інвестиційних ресурсів і найефективнішого їх використання в пріоритетних секторах матеріального виробництва та соціальної сфери. Саме інвестиції формують виробничий потенціал на новій науково-технічній основі і визначають конкурентні позиції на світових ринках.

Проблеми залучення інвестицій в економіку України досліджували як вітчизняні, так і зарубіжні науковці, насамперед слід назвати таких відомих українських вчених-економістів: В. С. Гриньова [2], А. Ф. Мельник [5], М. П. Денисенко [3], С. В. Захаріна [4], В. І. Федоренко [6]. У їхніх наукових працях розглядаються окремі аспекти залучення інвестицій в економіку України, але проблема інвестиційного "голоду", що виникла в економіці України, зумовила потребу в теоретичному обґрунтуванні механізмів їх залучення, виборі оптимальної моделі управління інвестиційним процесом.

Подолання економічної кризи в Україні, створення конкурентоспроможності промисловості, інтеграція в Європейське економічне товариство на засадах рівноправного партнерства потребує суттєвих інвестицій, насамперед у виробничу сферу. За підрахунками різних експертів, розмір таких інвестицій становить від 70 до 150 млрд. дол. США.

Основою технологічної перебудови виробничої сфери є власні кошти підприємств. Серед власних джерел інвестиційних ресурсів значний резерв становлять амортизаційні відрахування підприємств.

Прогресивним методом нарахування амортизації є використання пришвидшеної амортизації, що дає можливість у короткі терміни сформувані фінансове джерело для заміни морально і технічно застарілих основних фондів новішими, прогресивнішими. Однак діючим порядком нарахування амортизації передбачено застосовувати пришвидшену амортизацію лише до третьої групи основних фондів, які займають незначну питому вагу в складі основних фондів більшості підприємств, а отже, не відіграють значної ролі у формуванні інвестиційних ресурсів.

На сьогодні для більшості галузей національної економіки актуальним є визначення реальної вартості основних фондів, приведення її до ринкових цін і тим самим забезпечення відповідної бази для нарахування амортизації.

Використання власних коштів для інвестування не завжди забезпечує потреби фінансування капітальних вкладень суб'єктів господарювання і держави. А це, в свою чергу, веде до пошуку альтернативних способів, максимального залучення нових джерел фінансування, якими є позичкові і залучені кошти.

Серед позичкових джерел головну роль відіграють кредити банку.

Інвестиційні банки, які у розвинутих країнах є важливим джерелом фінансування, в Україні тільки зароджуються. Все це об'єктивно робить банківське кредитування основним джерелом фінансування інвестицій в умовах ринкової трансформації економіки.

Однак банківська система не має достатніх ресурсів, щоби профінансувати початкові масштабні інвестиції. Так, наприклад, обсяг кредитів у банківській системі України загалом на 1.03.2003 р. становив 18615,8 млн. грн., з них кредити суб'єктам господарювання - 74%. Зрозуміло, що таких обсягів кредитування недостатньо. За різними оцінками, потреба в інвестиційних ресурсах для структурної перебудови та розвитку економіки країни становить 50-100 млрд. дол. [4, с. 73].

Зростання обсягів та ефективності банківського кредитування інвестиційної діяльності підприємств пов'язане з деякими іншими проблемами. Так, з кредитів, виданих суб'єктам господарювання, частка довготермінових становить 30%. Далеко не всі довготермінові кредити спрямовують на інвестиційну діяльність. Наприклад, згідно з даними банківської мережі Криму на 1.05.2003 р., на інвестиційну діяльність припадало 48,2% довготермінових кредитів у національній валюті, а в іноземній майже не було. Така невисока питома вага довготермінових кредитів створює для комерційних банків проблеми з ліквідністю. Це пов'язано з тим, що зобов'язання (до 1 місяця) становлять 70,1 %, а середньотермінові (від 1 місяця до 1 року) -лише 48,2%, тобто наявна невідповідність між термінами повернення активів і пасивів.

Іншою проблемою є високі відсоткові ставки за кредитами. На підприємствах через неврегульованість питань власності, низький рівень менеджменту, пріоритетність поточних інтересів над перспективами віддача інвестиційних вкладень невисока. Через високі банківські відсоткові ставки за кредитами підприємствам, які намагаються реалізувати інвестиційні проекти, важко конкурувати з одержувачами позики, яким потрібні кошти для короткотермінових операцій. Так, у 2001-2003 рр. НБУ змінював облікову ставку кредиту на рівні 12,5 до 10%, а комерційні банки встановлювали плату за кредит на рівні не менш ніж 27% (мінімальна), що явно не задовольняє потреби економіки України [6, с. 25].

Основними причинами збереження високої маржі між кредитними та депозитними ставками відсотка фахівці називають високу ризикованість кредитів, низьку ефективність управління активами банків та операційні витрати банків, зокрема невеликих. Однак головна причина - обмеженість кредитних ресурсів.

Зміцнення довіри до банківської системи повинно стати одним із пріоритетів державної політики. Населення ще мало знає про діяльність комерційних банків і НБУ. Самі комерційні банки теж не використовують усіх можливостей щодо залучення індивідуальних вкладників. Якщо мати на увазі кошти населення в іноземній валюті, то залучення на банківські депозити хоча б частки цих коштів і майже трикратне підвищення обсягу банківських кредитів значною мірою дало б

змогу вирішити проблему фінансування інвестиційного процесу в умовах економічного зростання, пришвидшити трансформаційні процеси в економіці.

Доцільно як з боку суб'єктів інвестиційної діяльності, так і банку використовувати такі варіанти кредитування:

- а) цільова межева кредитна лінія, коли позику надають під певний проект (контракт) у розмірі раніше встановленої банком межі кредитування позичальника;
- б) поетапне кредитування, коли надання коштів під кожний наступний етап тісно пов'язується із результатами попереднього (відновлювана кредитна лінія);
- в) кредитування шляхом повного викупу випуску промислових облігацій компанії, так звана операція андеррайтинг.

Актуальним є надання проектного кредиту на фінансування створення принципово нового продукту, за яким важко передбачити кінцеві результати, а отже, ризик тут доволі високий. Таке фінансування близьке до венчурного, коли можлива будь-яка форма забезпечення, що не повертається, або ризик проекту ділиться між сторонами: банком, кредитором і виконавцем-інвестором.

Використання практики банківського довготермінового кредитування є перспективним. Воно буде ефективним за умови подолання чи стабілізації інфляції, зменшення кредитних ставок, податків, удосконалення нормативної бази та концентрації капіталу для інвестицій у кредиторів.

Важливу роль відіграють механізми залучення коштів через ринок цінних паперів: випуск акцій, облігацій, ощадних та інвестиційних сертифікатів. Однак в Україні такий спосіб не отримав поки що поширення у зв'язку з нерозвиненістю фондового ринку і невеликими розмірами статутного фонду окремих підприємств (суб'єктів господарювання). При нагромадженні значних розмірів статутного фонду окремими суб'єктами таке джерело залучення інвестиційних ресурсів може бути доступним.

Одним із найефективніших способів залучення позичкових коштів є інвестиційний лізинг. Гострий дефіцит інвестиційних ресурсів, з одного боку, і значна кількість невикористовуваних виробничих об'єктів і обладнання внаслідок

економічного спаду, з іншого боку, створюють передумови широкого використання лізингу в інвестиційній діяльності.

Розвитку лізингу в Україні посприяв Закон України "Про лізинг" від 16 грудня 1997 р., де закріплено правові, організаційні, фінансово-економічні основи лізингової діяльності. Отже, така діяльність має узаконену форму.

Для підприємців в Україні лізинг може бути привабливим передусім своєю можливістю отримання додаткових інвестицій, наразі не у валюті, що спричинює деякі ускладнення, а в машинах і обладнанні, необхідних для виробничої діяльності. Однак широкомасштабне використання лізингу може бути здійснене лише в результаті створення нашою країною привабливого, стабільного інвестиційного клімату.

Реальне впровадження лізингу в практичну діяльність суб'єктів господарювання можливе за умови успішного вирішення низки організаційно-економічних питань: проведення економічного аналізу стану основних виробничих фондів у галузях національної економіки і виявлення на цій основі надлишкових, морально застарілих і повністю спрацьованих фондів; вивчення можливих гарантій для здійснення лізингової діяльності, чинників її стимулювання; вивчення можливості для міжнародної лізингової діяльності; визначення оптимальних варіантів організації лізингових структур і форм здійснення лізингової діяльності; навчання спеціалістів економічних служб підприємств та організацій основам лізингової діяльності.

Однією із альтернативних форм залучення позичкових коштів нині є інвестиційний селенг як специфічна форма зобов'язань, що полягає в передачі власникам (юридичною або фізичною особою) прав на використання і розпорядження його майном за відповідну плату. Об'єктом селенгу є будівлі, споруди, обладнання, сировина і матеріали, грошові кошти, цінні папери, а також продукти інтелектуальної праці.

За своєю економічною суттю селенг є розширенішим за об'єктами оренди варіантом оперативного лізингу. За формою фінансування селенгова діяльність близька до банківської. Вона може здійснюватись будь-яким торговельно-

промисловим підприємством як вторинна операція. Однак доцільніше в економічному плані створювати спеціальні селенг-компанії, котрі залучають і вільно використовують на свій розсуд майно й окремі майнові права громадян і господарюючих суб'єктів. Практика показує, що використання селенгу є доцільнішим за умов глибокої кризи системи господарювання, оскільки переваги проявляються в тому, що селенг надає фінансову допомогу господарюючим суб'єктам, які мають потребу в коштах, забезпечують економічні вигоди виробникам товарів.

Значним резервом інвестиційних ресурсів є заощадження фізичних осіб. За даними експертних оцінок, на руках у населення України перебуває близько 12 млрд. дол. Сьогодні ці резерви інвестиційних ресурсів є практично поза увагою державницьких структур, спостерігається відверте нехтування приватним інвестором - фізичною особою. З іншого боку, слід урахувувати надзвичайно низький рівень довіри населення до держави через знецінення вкладів населення. За таких обставин наявні у приватних інвесторів фінансові ресурси не трансформуються в необхідні для економіки довготермінові інвестиції.

Оскільки грошові заощадження домашніх господарств є важливим джерелом нових інвестицій і збільшення суспільного капіталу, виняткового значення в умовах трансформації економіки набуває проблема максимального залучення в обіг грошових заощаджень і зменшення їх частини в населення. Вирішити цю проблему можна на основі стимулювання схильності сімей до заощаджень і зменшення видатків, успішно враховуючи чинники, що впливають на заощадження в Україні.

З метою мобілізації та ефективного використання додаткових джерел інвестування доцільно було б здійснити такі заходи:

- підвищити регулюючу роль держави у відновленні інвестиційного процесу;
- внести пропозиції щодо податкового стимулювання інвестиційних процесів;
- запровадити порядок проведення на конкурсних засадах відбору інвестиційних проектів, що передбачають залучення бюджетних коштів або іноземних кредитів;
- посилити контроль і відповідальність за реалізацію інвестиційних проектів і кредитів, що надаються під гарантію КМУ;

розробити механізм посилення економічного заохочення комерційних банків у кредитуванні

інвестиційних проектів, пов'язаних & випуском експортоспроможної продукції;

розробити нормативні акти щодо регулювання діяльності інститутів спільного інвестування на фондовому ринку;

здійснити емісію цінних паперів з метою залучення коштів для реалізації інвестиційних проектів;

передбачити КМУ кошти для надання громадянам пільгових кредитів і субсидій на будівництво та придбання житла.

Важливим аспектом є також розвиток системи захисту і механізмів повернення інвестованих коштів, їхнє страхування, дотримання задекларованих умов повернення залучених коштів. Це потребує вдосконалення нормативно-правової бази, забезпечення прав інвестора як юридичної особи, так і кожного громадянина, який вклав свої заощадження в той чи інший інвестиційний проект чи цінні папери.

Література

Постанова КМУ "Про затвердження Програми розвитку інвестиційної діяльності на 2002- 2010 роки" від 28. 12. 2001 р. № 1801//т.т.гада.доу.иа

Гриньова В. М. Інвестування: Навчальний посібник. - 2-ге вид., доп. - Х.:ВД "Інжек", 2004. - 404 с.

Денисенко М. Проблеми удосконалення організаційно-економічного механізму інвестування// Економікс. - 2002. -№10. - С. 46.

Захарін С. В. Інвестиційне забезпечення економічного розвитку//Фінанси України. - 2004. - №10.- С. 72.

Мельник А. Ф., Мельник В. В. Інституційне забезпечення підтримки інвестиційних проектів і регіонального розвитку // Проблеми розвитку зовнішньоекономічних зв'язків і залучення інвестицій: регіональний аспект. Зб. наук, праць. 41. - Донецьк: ДонНУ 2004. - С. 234.

Федоренко В. І. Інвестиційна привабливість України // Інвестиції: практика та досвід. - 2004. - № 21. - С. 23.